

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 2^{ΑΣ} ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1984

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ-ΝΟΥΑΡΟΥ

ΜΝΗΜΟΣΥΝΟ ΣΤΟΥΣ ΗΡΩΕΣ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΕΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

με την ευκαιρία της δημοσιεύσεως της εκθέσεως
περί των ώμοτήτων των στρατευμάτων κατοχής, στα 1941-45

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ κ. ΠΑΝΤΕΛΗ ΠΡΕΒΕΛΑΚΗ

Κύριε Πρόεδρε, Κύριοι Συνάδελφοι,

Έχω την τιμή να σᾶς παρουσιάσω *ιδιότυπο βιβλίο* που μοιάζει με χρονικό εἰσβολῆς στή χώρα μας. Είναι γραμμένο σέ καθαρεύουσα γλῶσσα καί ἔχει ὕφος δημοσίου ἐγγράφου. Ἀπευθύνεται στήν Κυβέρνηση τοῦ Ναύαρχου Βούλγαρη, ἀλλά σέ λίγο παραλήπτης θά καταστῆ τὸ πανελλήνιο. Τὸ βιβλίο ἀποτελεῖται ἀπὸ 110 σελίδες κειμένου καί 16 ὀλοσέλιδες φωτογραφίες, καί φέρει τὸν τίτλο «Ἐκθεσις τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς διαπιστώσεως τῶν ὀμοτήτων ἐν Κρήτῃ» (ὕπὸ τῶν στρατευμάτων Κατοχῆς). Συγγραφεῖς εἶναι τρεῖς ἐπιφανεῖς Ἕλληνες : ὁ Νίκος Καζαντζάκης, ὁ καθηγητῆς Ἰωάννης Κακριδῆς καί ὁ ἀκαδημαϊκὸς Ἰωάννης Καλιτσουνάκης. Ἐκδότης, ὁ Δῆμος Ἡρακλείου. Τὸ βιβλίο τὸ προλογίζει ὁ Δήμαρχος κ. Μανόλης Καρέλλης.

Προτοῦ ἐξιστορήσω τίς συνθήκες συγγραφῆς τοῦ βιβλίου, καί προτοῦ ἀναλύσω τὸ περιεχόμενό του, ἐπιτρέψατέ μου νὰ κάμω μιὰ σύντομη ἀναδρομῆ. Ἀπὸ τὸν ἀγαπητὸ συνάδελφο κ. Ἰωάννη Τούμπα ἀκούσαμε πρόπερσι μιὰν ἐμπεριστατωμένη καί γλαφυρῆ περιγραφή τῆς Μάχης τῆς Κρήτης, κατὰ μῆνα Ἰούνιο τοῦ 1941. Στὴ μάχη ἐκεῖνη ἀντιπαρατάχθησαν συντεταγμένες δυνάμεις Στρατῶν καί Στόλων, ὅμως δὲν ἀπουσίασε ὁ λόγῳ ἡλικίας ἢ ἄλλης αἰτίας ἀστράτευτος Κρητικὸς, πὺ διακρίθηκε

στή μάχη κατά τῶν Γερμανῶν ἀλεξιπτωτιστῶν. Μετὰ τὴν ἄτυχη ἔκβαση τῆς ἀναμέτρησης, ὁ Κρητικὸς λαός, ὀλομόναχος τώρα, ἐξακολούθησε τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῶν κατακτητῶν. Τὸ πρῶτο του καθήκον ὑπῆρξε νὰ κρύψει, νὰ περιθάψει, καὶ νὰ φυγαδεύσει χιλιάδες στρατιῶτες τῶν Συμμαχικῶν Δυνάμεων, Ἄγγλους, Αὐστραλοὺς καὶ Νεοζηλανδοὺς. Ὁ συνάδελφος κ. Τούμπας, στὸ πέρασ τῆς ὁμιλίας του, εἶχε ἀναφέρει, ὡς ἀπόδειξη τῆς εὐγνωμοσύνης τῶν διασωθέντων, ὅτι ἡ μὲν Ζηλανδία δέχεται σήμερα χωρὶς διατυπώσεις μετανάστες ἀπὸ τὴ Μεγαλόνησο, ἡ δὲ Αὐστραλία, μὲ πρωτοβουλία τῶν παλαιμάχων τῆς Κρήτης, ἵδρυσε χωριὸ μὲ τὸ ὄνομα *Preveli Village* καὶ ἔχτισε ἐκεῖ ναῖδιον, πιστὸ ἀντίγραφο ἐξωκκλησίου τῆς Μονῆς Πρέβελη, ὅπου πολλοὶ σύμμαχοι στρατιῶτες βρῆκαν ἄσυλο, καὶ ἀκολούθως ἐφυγαδεύθησαν εἰς τὴν Αἴγυπτο μὲ τὰ βρετανικὰ ὑποβρύχια ποὺ προσήγγιζαν τὴ νύχτα τὰ νότια παράλια τῆς Κρήτης.

Οἱ περιστάσεις αὐτές, καὶ ἰδίως ἡ συνεχὴς ἐπὶ τέσσερα ἔτη ἀντίσταση τοῦ ὁμοφρονούντος λαοῦ, προκάλεσαν σκληρότατα ἀντίποινα τῶν κατακτητῶν, Γερμανῶν καὶ Ἰταλῶν. Τὸ Ἔθνος διατηρεῖ τὴν ἱερὴ μνήμη τῆς Καντάνου, ποὺ πρώτη ἐπλήρωσε τὸ φόρο τοῦ αἵματος. Ὡς γνωστὸ, τὸ ὄμορφο αὐτὸ κεφαλοχώρι τῆς ἐπαρχίας Σελίνου κατεδαφίσθηκε ἀπὸ τὶς 25 Μαΐου ἕως τὶς 3 Ἰουνίου 1941, καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους του ἐξολοθρεύθηκαν. Στὸν τόπο τοῦ ἐγκλήματος οἱ Γερμανοὶ ἔστησαν μιὰν πέτρινη δίγλωσση ἐπιγραφή ποὺ λέγει: «Ἐδῶ ὑπῆρχε ἡ Κάντανος». Ἀνεξάλεπτη ἐπίσης παραμένει στὴ μνήμη τοῦ Ἔθνους ἡ ὁμαδικὴ ἐκτέλεση τῶν προκρίτων τῆς πόλης τοῦ Ἡρακλείου στίς 3 Ἰουνίου 1942 καὶ ἡ μετὰ δέκα ἡμέρες ἄλλη στυγερὴ ἐκτέλεση 52 ὁμήρων, πάλι στὸ Ἡράκλειο. Ἡ ἀπαρίθμηση καὶ μόνη τῶν θυμάτων τῆς τετράχρονης Κατοχῆς κάνει νὰ ἀνορθώνονται οἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς. Ὁ ὀνομαστικὸς κατάλογος τῶν ἐκτελεσθέντων κατὰ τόπους μοιάζει μὲ προσκλητήριο νεκρῶν. Πρὶν ἀπὸ λίγες ἡμέρες, μιὰ τηλεοπτικὴ ἐκπομπὴ μᾶς ὑπενθύμισε τὴν τραγῳδίαν τῶν χωριῶν τῆς ἐπαρχίας Βιάννου. Ἐκατοντάδες ὑπῆρξαν καὶ ἐδῶ τὰ ἀνθρώπινα θύματα, καὶ 945 τὰ ἐρειπωθέντα σπίτια. Ἡ περιγραφὴ παρομοίων γεγονότων θὰ ἦταν πολὺ μακρὰ γιὰ τὴν παροῦσα ὥρα. Ἡ συγκίνηση, ἄλλωστε, θὰ ἔπνιγε τὴ φωνή μου. Ἄς μοῦ ἐπιτραπεῖ, ὥστόσο, νὰ ἐπαναφέρω εἰς τὴ μνήμη σας τὴν καταστροφὴ τῶν χωριῶν τῆς ἐπαρχίας Ἀμαρίου ἀπ' ὅπου πέρασε ἡ ὁμάδα τῶν ἀγωνιστῶν ποὺ ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ Πάτρικ Λη Φέρμορ ἀπήγαγε τὸν Γερμανὸ Στρατηγὸ Κράιπε, τὸ Σεπτέμβριον τοῦ 1944. Καὶ πῶς νὰ μὴ θυμηθῶ τὴν ὀλικὴν καταστροφὴν καὶ λεηλασίαν τῶν Ἀνωγείων, τοῦ μεγαλύτερου χωριοῦ τῆς Κρήτης μὲ τὰ 940 σπίτια του, στὰ σύνορα τῶν νομῶν Ἡρακλείου καὶ Ρεθύμνης; Τὴν ἔκτασιν τῆς λεηλασίας μπορεῖ κανεὶς νὰ τὴ φαντασθεῖ ἂν λογαριάσει πῶς κράτησε 23 ἡμέρες, ἀπὸ τὶς 13 Αὐγούστου ἕως τὶς 5 Σεπτεμβρίου 1944.

Τὰ φρικτὰ αὐτὰ γεγονότα καὶ ἄλλα ἐπίσης φρικτὰ στὴν ἠπειρωτικὴ καὶ νησιωτικὴ Ἑλλάδα ἦσαν ἀρκοῦντως γνωστὰ στὸ πανελλήνιο. Ἀλλὰ προκειμένου νὰ περιγραφοῦν ἀκριβῶς, ν' ἀναζητηθοῦν οἱ ἐγκληματίες πολέμου καὶ νὰ διαπιστωθοῦν οἱ ἄλλες καταστροφές στὴν πνευματικὴ περιουσία τοῦ ἔθνους – ἀρπαγές ἀρχαίων ἔργων τέχνης, ζημιές σὲ μνημεῖα κ.λπ. – ὁ Ὑφυπουργὸς ἐπὶ τοῦ Τύπου καὶ τῶν Πληροφοριῶν στὴν Κυβέρνηση Βούλγαρη παλιὸς μου φίλος κ. Διονύσιος Ζακυθινὸς μοῦ ἔκαμε τὴν τιμὴ νὰ μοῦ προτείνει στὶς ἀρχές Ἰουνίου τοῦ 1945 νὰ μεταβῶ στὴν ἰδιαίτερη πατρίδα μου καὶ νὰ συντάξω σχετικὴ ἔκθεση. Δυστυχῶς ἡ κατάστασις τῆς υἰγείας μου ὕστερα ἀπὸ τὶς κακουχίες τῆς Κατοχῆς καὶ τὸ γεγονός ὅτι μόλις εἶχα περατώσει τὴ συγγραφή τῆς «Παντέρμης Κρήτης» μου μοῦ στεροῦσαν τὸ φυσικὸ καὶ ἠθικὸ σθένος ν' ἀναλάβω αὐτὴν τὴν τιμητικὴ ἀποστολή. Ὅμως, μὲ συναίσθησις εὐθύνης εἰσηγήθηκα στὸν τωρινὸ συνάδελφό μου νὰ στείλει ἀντὶ γιὰ μένα στὴ Κρήτη τὸ Νίκο Καζαντζάκη. Ἐπακολούθησε ὁ διορισμὸς Ἐπιτροπῆς, ποὺ τὴν ἀποτελέσαν οἱ ἀείμνηστοι Νίκος Καζαντζάκης καὶ Ἰωάννης Καλιτσουνάκης καὶ ὁ ἐπιζῶν κ. Ἰωάννης Κακριδῆς, Κρητικοὶ καὶ οἱ τρεῖς, ὁ τελευταῖος ἀπὸ μητέρα. Στὴν Ἐπιτροπὴ προστέθηκε, ὡς βοηθητικὸ μέλος, ὁ φωτογράφος Κ. Κουτουλάκης, Κρητικὸς καὶ αὐτός.

Οἱ τέσσερις ἄνδρες περιῆλθαν τὴ Μεγαλόνησο ἀπὸ τὶς 29 Ἰουνίου ἕως τὶς 6 Αὐγούστου 1945. Ἐπισκέφθηκαν 76 πόλεις καὶ χωριά καὶ κατέγραψαν μὲ ἀντικειμενικότητα ὅσα εἶδαν μὲ τὰ μάτια τους καὶ ὅσα ἄκουσαν ἀπὸ αὐτόπτες μάρτυρες, προκρίνοντας πάντα, σὲ περιπτώσεις ἀμφιβολίας, τὴ μετριοτέρη ἐκδοχή. Ἡ κατάταξις τοῦ ὑλικοῦ ποὺ συγκέντρωσαν ἔγινε χωριστὰ γιὰ τοὺς νομοὺς Χανίων, Ρεθύμνης καὶ Ἡρακλείου, ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, καὶ γιὰ τὸ νομὸ Λασηθίου ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἐπειδὴ τοῦτος, ὑπὸ τὴν κατοχὴ τῶν Ἰταλῶν, γνώρισε μεταχείριση κάπως ἥπια. Ἡ Ἐκθεση συνοδεύεται ἀπὸ πίνακες ποὺ δείχνουν κατὰ περιοχὲς τὸν ἀριθμὸ τῶν ἐκτελεσθέντων πατριωτῶν καὶ τῶν γενομένων καταστροφῶν σὲ σπίτια, ζῶα καὶ καρποφόρα δέντρα. Ἐνδεικτικῶς ἀναφέρω ὅτι μόνο στὸ νομὸ Ρεθύμνης μνημονεύονται 905 ἐκτελεσθέντες καὶ ὅτι σὲ συγκεντρωτικὸ πίνακα τῶν ὑλικῶν καταστροφῶν ἀναγράφονται 8.806 ὀλικῶς καὶ 2.049 μερικῶς καταστραφέντα σπίτια. Στὸν ἐπίλογο τῆς Ἐκθεσῆς οἱ συντάκτες τῆς συνοψίζουν ὡς ἐξῆς τὶς παρατηρήσεις τους :

«Δὲν ὑπάρχει πόλις ἢ χωρίον ποὺ νὰ μὴν ἐληστεύθη, νὰ μὴν ἠγγαρεύθη, νὰ μὴν πενθῇ ὀλίγους ἢ πολλοὺς τυφεκισμένους καὶ ὀμήρους ἀποσταλέντας εἰς τὴν Γερμανίαν. Ἱερεῖς ἐφυλακίσθησαν, ἐξωρίσθησαν, ἐπροπηλακίσθησαν, ἐξετελέσθησαν· ἐκκλησιαί ἀνετινάχθησαν, μετεβλήθησαν εἰς κοπρῶνας καὶ ἐβεβηλώθησαν· οἱ κώδωνές των ἔγιναν στόχοι σκοποβολῆς, αἱ εἰκόνες καὶ τὰ ἱερά των σκευὴ ἐκλάπησαν, ἐκάησαν ἢ ἐχρησιμοποίηθησαν δι' εὐτελεῖς σκοποῦς· πλῆθος σχολείων καὶ οἰκιῶν ἀνετινάχθη ἐκ

θεμελίων. Χιλιάδες ὄλαι κατοίκων – ἄνδρες, γέροντες, γυναῖκες καὶ παιδιά – ἔζησαν ἐπὶ ἔτη εἰς σπήλαια...»

Ὅταν ἡ φοβερὴ Ἔκθεση μου ἀνακοινώθηκε ἀπὸ τὸν Καζαντζάκη, σκέφθηκα ὅτι ἦταν ἐνδεχόμενον νὰ παραμείνει ἀδημοσίευτη, ἐπειδὴ ἡ ἐλληνικὴ πολιτεία εἶχε ἤδη συνάψει διπλωματικὰς σχέσεις μὲ τὴ μεταπολεμικὴ Γερμανία. Μὲ τὴν ἄδειά του, κράτησα πιστὸ ἀντίγραφο, διὰ χειρὸς μιᾶς μαθήτριάς μου, ἡ ὁποία μάλιστα σχεδίασε γεωγραφικὸ χάρτη τῆς Κρήτης μὲ ὅλα τὰ μαρτυρικὰ χωριά. Μετὰ τὸ θάνατο τῶν ἀειμνήστων Καζαντζάκη καὶ Καλιτσουνάκη, ἔκρινα ὀρθὸ νὰ παραδώσω τὸ ἀντίγραφο τῆς Ἔκθεσης στὴν Ἑταιρεία Κρητικῶν Ἱστορικῶν Μελετῶν τοῦ Ἡρακλείου, ἐπισημονικὸ σωματεῖο καθ' ὅλα ἀξιόπιστο. Ὁ Δήμαρχος Ἡρακλείου κ. Καρέλλης, μὴ γνωρίζοντας ὅτι εἶχε διατηρηθεῖ αὐτὸ τὸ ἀντίγραφο, ἀναζήτησε ματαίως, μὲ ἀλλεπάλληλα ἔγγραφα πρὸς τὸ Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, τὸ πρωτόγραφο κείμενο· ὅταν πληροφορήθηκε ὅτι τὸ πιστὸ ἀντίγραφο φυλασσόταν στὸ Λαογραφικὸ Μουσεῖο τοῦ Ἡρακλείου, δημιούργημα τῆς ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας ποὺ προανέφερα, ἀποφάσισε καὶ πραγματοποιήσῃ, μὲ τὴν συγκατάθεση τοῦ κ. Ἰωάννη Κακριδῆ καὶ τῆς Κας Ἑλένης Ν. Καζαντζάκη, τὴν ἐκδοσὴν ποὺ εἶχα σήμερον τὴν τιμὴν νὰ σᾶς παρουσιάσω.

Βιβλία παρουσιάζονται συχνὰ στὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν. Ἀλλ' ἀμφιβάλλω ἂν ποτὲ βιβλίον εἶχε, ὅπως τοῦτο, τὴν ἱερότητα Ἐθνικοῦ Μνημοσύνου. Μνημοσύνου, ποὺ μᾶς καλεῖ νὰ τιμήσουμε τὰ πολυάριθμα θυσιαστήρια τῆς Κρήτης. Ὁ μεγάλος ἀριθμὸς τοὺς ἀκριβῶς εἶχε γεννήσει τὸ ἐρώτημα : Ποιὸς θὰ ἦταν ὁ μαρτυρικὸς τόπος τοῦ νησιοῦ – πόλη, χωριὸν ἢ μοναστήρι – ποὺ θὰ εἶχε τὸ προνόμιον νὰ τιμηθεῖ ὡς ἐκπρόσωπος ὄλων τῶν ἄλλων; Ἄς μοῦ ἐπιτραπεῖ νὰ προτείνω μιὰν ἀπάντησιν στὸ ἐρώτημα : Τὸ χρυσὸν μέταλλον τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν θὰ μπορούσε ν' ἀπονεμηθεῖ στὴ Μεγαλόνησο, παρμένην στὸ σύνολόν της, καὶ νὰ κατατεθεῖ στὸ Μουσεῖον τῆς Μονῆς Ἀρκαδίου, ὅπου ἤδη φυλάσσονται τὸ ἱερὸν Λάβαρον τοῦ Ὀλοκαυτώματος καὶ ἄλλα κειμήλια καὶ ἐνθυμήματα τῶν ἀπελευθερωτικῶν ἀγώνων.

Ἀμέσως ἔπειτ' ἀπὸ τὸν κ. Πρεβελάκη, ὁ Πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας κ. **Γεώργιος Μιχαηλίδης-Νουᾶρος** ὑπογράμμισε τὴ σημασίαν τῆς ὁμιλίας καὶ τῆς μεγάλης προσφορᾶς τῆς Κρήτης στὸν ἀγῶνα τῆς Ἐλευθερίας καὶ ὁ Γεν. Γραμματεὺς τῆς Ἀκαδημίας κ. **Κωνσταντῖνος Τρυπάνης** ἀνακοίνωσε ὅτι ἡ Β' Τάξις τῶν Γραμμάτων καὶ τῶν Καλῶν Τεχνῶν, ποὺ ἐγνώριζε τὸ περιεχόμενον τῆς ὁμιλίας τοῦ κ. Πρεβελάκη, ὁμόφωνα ἀποφάσισε νὰ προτείνει τὴν ἀπονομὴν τοῦ Χρυσοῦ Μεταλλίου τῆς Ἀκαδημίας στὴν Κρήτην γιὰ τοὺς ἀγῶνες της καὶ γιὰ τὶς θυσίας της καὶ νὰ στείλῃ τὴν

πρότασή της στην Γ' Τάξη, που είναι αρμόδια να την υποβάλει στην 'Ολομέλεια της 'Ακαδημίας για τελική έγκριση.

'Ακολούθησε πρόταση του 'Ακαδημαϊκού κ. **Γιάννη Παππά**, που εξήγησε πόσο απαραίτητη είναι ή προβολή του Κρητικού ήρωισμού, στο έξωτερικό, σύντομη έξαρση του ίδιου γεγονότος από τον 'Ακαδημαϊκό κ. **Κωνσταντίνο Τσάτσο** και ή δήλωση αυτή του 'Ακαδημαϊκού κ. **Διον. Ζακυθηνοῦ**:

«'Επειδή ἐπ' εὐκαιρία τῆς συζητήσεως εἰς τὴν Τάξιν μου ἐζητήθη νὰ διευρύνω τὴν ἐνημέρωσιν τῆς 'Ακαδημίας εἰς τὸ θέμα τῆς γενικωτέρας ἐθνικῆς διαφωτίσεως, θὰ ἀναφέρω προχειρῶς ὠρισμένα γεγονότα. 'Εν πρώτοις εἶμαι πολὺ εὐτυχῆς διότι πληροφοροῦμαι ὅτι ἡ ἔκθεσις τῆς ἀποστολῆς εἰς τὴν Κρήτην ὑπὸ Νίκου Καζαντζάκη, 'Ιωάννου Καλιτσουνάκη καὶ 'Ιωάννου Κακριδῆ ἐδημοσιεύθη προσφάτως. Χάριτες ὀφείλονται εἰς τὸν συνάδελφον κύριον Παντελεῆν Πρεβελάκη, ὁ ὁποῖος διέσωσε τὸ ἀξιολογώτατον τοῦτο κείμενον τοῦ μεγάλου Κρητὸς πεζογράφου. Τὸ κείμενον ἔρχεται νὰ διαφωτίσῃ μίαν ἀκόμη πλευρὰν τῆς μεγαλειώδους ἐκείνης ἀντιστάσεως τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ.

Τὸ θέμα ἔχει τὴν προϊστορίαν του. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Κατοχῆς μία ὁμάς Πανεπιστημιακῶν καὶ ἄλλων προσωπικοτήτων συνεκροτήθη εἰς σῶμα ἀντιστάσεως καὶ προπαρασκευῆς τοῦ μέλλοντος. Δὲν θὰ ἀναφέρω ἐδῶ παρὰ δύο ὀνόματα, τὰ ὀνόματα δύο προέδρων τῆς Δημοκρατίας, τοῦ Κωνσταντίνου Τσάτσου καὶ τοῦ Κωνσταντίνου Καραμανλῆ. Εἰς τῶν κλάδων τῆς 'Ομάδος ἡσχολεῖτο μὲ τὰ μεγάλα ἐθνικὰ καὶ παιδευτικὰ θέματα ἐν ὧσιν τῆς ἀνασυγκροτήσεως τῆς Χώρας, τῶν ἐθνικῶν διεκδικήσεων, τῶν διεθνῶν προβλημάτων εἰς τὰ πλαίσια μιᾶς παγκοσμίου ἀναγεννήσεως καὶ ἀνακατατάξεως. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν καὶ τὰ δεινὰ τοῦ Μεταπολέμου ὠρισμένα μέλη τῆς 'Ομάδος ἐκλήθησαν νὰ ἀναλάβουν κυβερνητικὰ ἀξιώματα. 'Ο ὁμιλῶν ἐτάχθη εἰς τὸ 'Υφυπουργεῖον Τύπου καὶ Πληροφοριῶν παρὰ τῷ 'Υπουργεῖῳ 'Εξωτερικῶν εἰς τὴν πρώτην κυβέρνησιν Βούλγαρη (8 'Απριλίου - 15 Αὐγούστου 1945).

'Ἦδη προηγουμένως, τὴν 4 Μαρτίου, κληθεὶς ὑπὸ τῆς 'Εθνικῆς Παμφοιτητικῆς 'Επιτροπῆς ὁ ὁμιλῶν ἐν ὧσιν τῆς Συνθήκης Εἰρήνης ἀνέπτυξε τὰς διεκδικήσεις τῆς νικητρίας 'Ελλάδος. 'Εν συνεχείᾳ μετὰ τινὰς ἡμέρας ὁμοῦ μετὰ τοῦ πρώτου ἀπελευθερωτικοῦ Νομάρχου Μαγνησίας Τσιμπούκη, πρώτου Νομάρχου τῆς περιοχῆς, ὠμίλει ἐνώπιον τεραστίου ἀκροατηρίου μὲ θέμα: «'Η 'Ελλάς μετὰξὺ Βαλκανίων καὶ Μεσογείου». Εἰς τὸ πρόγραμμα τοῦτο ἐντάσσεται ἡ σειρά διαλέξεων καὶ συναντήσεων, αἱ ὁποῖαι ἔφεραν μηνύματα ἐλευθερίας, ἰδίως εἰς τὰς ἀκραίας περιοχὰς τοῦ ἀπελευθερωμένου 'Ελληνικοῦ Βορρᾶ. 'Η Κρήτη εἶχε τὸ προβάδισμα,

ἐνῶ εἰς τὴν Μακεδονίαν ὁ αἰμίμηστος συνάδελφος καὶ φίλος Ἰωάννης Θεοδωρακόπουλος, οἱ καθηγηταὶ Ἀλέξανδρος Σβῶλος, Δημήτριος Χόνδρος, Νικόλαος Βλάχος καὶ ἄλλοι ἔφεραν εἰς τὴν κουρσεμένην γῆν τὸν ἀέρα τῆς ἐλευθερίας. Κατὰ τὸν Αὐγουστον ὁ ὑπουργὸς Τύπου καὶ Πληροφοριῶν μετὰ τῶν ἐπιτελῶν του εὕρισκετο εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ παρεσκευάζε τὴν προώθησίν του εἰς τὰ βόρεια σύνορα. Ὅμως ἡ ἀνασυγκρότησις τῆς Κυβερνήσεως Βούλγαρη ἀνέστειλε τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ προγράμματος. Εἰς τὸ ἀρχεῖον μου ὑπάρχει ἀνέκδοτον τὸ κείμενον τοῦ μηνύματος, τὸ ὁποῖον δὲν ἔφθασεν εἰς τὸν προορισμὸν του. Χάριν τῆς Ἱστορίας θὰ ἀναφέρω ἐδῶ τὸ ὄνομα ἐνὸς ἄλλου διαπρεποῦς ἀνδρός, τοῦ Ἀγγέλου Σικελιανοῦ. Ὀλίγους μῆνας ἀργότερα ἢ ἀκμάζουσα ἀκόμη Ἑλληνικὴ παροικία τῆς Ἀλεξανδρείας ἐκάλεσε τὸν Σικελιανὸν καὶ τὸν ὁμιλοῦντα εἰς τὴν Αἴγυπτον διὰ νὰ ἀναπτύξουν θέματα πνευματικὰ καὶ ἔθνικα. Διὰ λόγους, τοὺς ὁποίους ἀγνοῶ ἀλλὰ μαντεύω, ἡ ἀποστολὴ ἐκείνη ἐματαιώθη.

Κύριε Πρόεδρε, ἡ ἔκθεσις τοῦ Νίκου Καζαντζάκη περὶ τῆς ἀποστολῆς εἰς τὴν Κρήτην ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ ἀναπολήσωμεν τὰς ἡρωϊκὰς ἐκείνας ἡμέρας. Λυποῦμαι διότι ἀναγκάζομαι νὰ ὁμιλήσω περὶ τοῦ ταπεινοῦ μου προσώπου. Ἐὰν ὠμίλησα, τὸ ἔπραξα μόνον διὰ νὰ φωτίσω γεγονότα καὶ ἄνδρας μιᾶς ἐποχῆς τραγικῆς καὶ μεγάλης.

Ὁ κ. Μενέλαος Παλλάντιος παρακάλεσε νὰ τιμηθοῦν οἱ νεκροὶ τῆς Κρήτης με ἐνὸς λεπτοῦ σιγῆ, πού τὴν ἐτήρησαν ὄρθιοι ὅλοι οἱ Ἀκαδημαϊκοί.